

SURXONDARYODA EKOLOGIYA TURIZMINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI

Choriyeva Muattar Sharofiddin qizi

TerDu iqtisodiyot va turizm fakulteti 3-kurs

Annotatsiya: Bugungi kunda ilmiy va ommabop adabiyotlar, shuningdek, ommaviy axborot vositalarida ekoturizmning o‘rni va ahamiyatini ochib berishga qaratilgan ko‘plab qarashlar olg‘a surilmoqda. Ushbu maqolada Surxondaryoda ekologiya turizmini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari haqida ma‘lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: ekoturizm, innovative, ekotizim, ekoturistik resurs, Zarautsoy arxeologik yodgorligi, Zulf - Kifl maqbarasi, G‘o‘rimbuloq tabiiy bulog‘i.

Ekologik turizm Vatanimizning tabiiy resurslaridan oqilona foydalanish sohasida, nafaqat xorijiy sayyohlarni Vatanimizning tabiiy landshaftlari, hayvonot va nobotot dunyosiga boy hamda betakror tabiati bilan tanishtirish, balki xalqlar o‘rtasida do‘stlik rishtalarini bog‘lash, mamlakatlar va turli xalqlarning bir-birini kengroq bilishini ta‘minlaydi, shu bilan birga O‘zbekiston hududida qirilib ketish arafasida turgan noyob hayvonlar va o‘simliklarni saqlash, ko‘paytirish maqsadlarida qo‘riqxonalar tarkibida va atrofida jahon talablariga javob beraoladigan milliy tabiiy bog‘larni yaratish loyihalarini ishlab chiqish, ularni amalga oshirish orqali muhofaza qilinadigan hududlarda ekoturizm obyektlarining moddiy texnika bazasini yaratish uchun «ekoturizmni rivojlantirish» davlat dasturlarini ishlab chiqish zarur bo‘ladi.

Ekoturizmni rivojlantirishdan ko‘zlangan maqsad quyidagilardan iborat:

- jahon turistik xizmat bozorida O‘zbekistonning ekoturistik salohiyati, tabiiy potentsiali va resurslarini namoyish qilish;
- hududlarning, ayniqsa tabiatning, geotizimlarning ekoturistik resurslari va imkoniyatlaridan yanada samarali foydalanishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar olib borishni rag‘batlantirish;
- turizmni rivojlantirishda ekoturizmning ahamiyati va ulushini oshirish;
- O‘zbekistonda joriy etilgan turistik faoliyatda ekoturistik xizmatlar sifatini tubdan takomillashtirish va ekoturistik xizmatlar hajmini jadal oshirish;

- istiqbolda ekoturizmni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy, innovatsion va metodik ishlanmalarni yaratish;

So‘ngi yillarda O‘zbekistonda ekoturizmning ilmiy va metodologik asoslarini ochib berishga qaratilgan bir qator ilmiy izlanishlar olib borildi, nomzodlik va magistrlik dissertatsiyalari himoya qilindi, ilmiy va o‘quv adabiyotlar nashr qilindi. An’anaviy ustoz-shogird tizimida ekoturizm va o‘lkashunoslikning nazariy jihatlarini o‘rganildi. Ammo, bu boradagi tahlillar ekoturizm yo‘nalishida tabiatni, geotizimlarni yaxshi biladigan, tabiatda va tabiatning ekstremal sharoitlarida guruhni boshqara oladigan, zurur bo‘lganda birinchi tibbiy yordamni ko‘rsatish malakasiga ega bo‘lgan bakalavr kadrlar tayyorlash dolzarbligini ko‘rsatmoqda. Sababi, tarixiy turizm, diniy turizm, tibbiyot turizmi, madaniy turizm kabi turizm turlari asosan shahar joylarda, turistik infrastruktura va servis obektlari yetarli joylarda o‘tkazilsa, ekoturizm asosan tabiat qo‘ynida va geotizimlarda olib boriladi, aksariyat ekoturizm ekstremalligi bilan xarakterlanadi.

O‘zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishda ekologik resurslardan foydalanish imkoniyatlarini o‘rganishda biz birinchi navbatda mamlakatimizdagi milliy parklar, davlat tabiat qo‘riqxonalarini va alohida muhofazadagi hududlar (davlat tabiat buyurtmaxonalari – zakazniklar), xalqaro miqyosdagi «Qizil kitob» va O‘zbekiston «Qizil kitob»idagi noyob hayvonlar turlari, o‘simliklar turlarini va betakror tabiiy landshaftlarni, hayvonot olami va o‘simliklar dunyosidagi endemik turlarni (endemik – faqat tub joy sharoitida yashaydi va o‘sadi) ro‘yxatga olishimiz va ularning ta’rif, tavsiflarini tayyorlashimiz kerak.

Ma’lumki, bugungi kunda insonlarning rekreatsiya xizmatiga bo‘lgan ehtiyoji tobora ortib bormoqda. Insonlar bo‘sh vaqtlarida so‘lim tabiat bag‘rida hordiq chiqarishga ko‘proq ehtiyoj sezadi. Ana shunday maqsadda barpo etilgan rekreatsion resurslarning ahamiyati yuqori darajada. Surxon tog‘ - o‘rmon davlat qo‘riqxonasi ham rekreatsion resurs maqsadida foydalanish mo‘ljallangan. Tabiiy resurslardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida qo‘riqxonalar muhofaza etiladigan tabiiy hududgina bo‘lib qolmasdan, yirik turizm markaziga aylantirish, yangi yo‘nalishdagi turistik marshrutlar ishlab chiqishning istiqbolli rejalarini amalga oshirilmoqda. Surxon davlat qo‘riqxonasi noyob tabiiy landshaftlarini, tabiat yodgorliklarini muhofaza etish, asrab - avaylash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O‘zbekiston qo‘riqxonalarining umumiy maydoni 2154 ming kv.km ga teng bo‘lib, ularning asosiy vazifasi ham tabiatning noyob diqqatga sazovor qismlari, landshaftlarini jamiyat manfaatlari uchun uzoq vaqtgacha

saqlashdan iboratdir. Tabiat yodgorliklari ilmiy, estetik, rekreatsiya, sayohat, turizm, istirohat, tarbiyaviy maqsadlarda foydalaniladi. Masalan: qadimiy odamlarning qoldiqlari topilgan Teshiktosh g'ori, Zarautsoy qoyatosh rasmlari shular jumlasidandir. Mamlakatimizda 400 dan ortiq tabiat yodgorliklari ro'yxatga olingan va davlat tomonidan muhofaza etiladi. Tabiat yodgorliklari orasida Zarautkamar arxeologik yodgorligi O'zbekistondagi eng qadimiy qoyatoshlarga bitilgan san'atning noyob namunalaridan biri hisoblanadi. Arxeologik yodgorliklarni muhofaza etish va uni keng jamoatchilik e'tiboriga havola etish, insonlarning ma'naviy dunyosini boyitishdagi o'rni beqiyosdir. "Zulf-Kifl" maqbarasi esa butun dunyoga mashhur musulmonlarning muqaddas ziyoratgohi hisoblanadi. Bugungi kunda Zulf-Kifl maqbarasiga turistlar oqimini yo'naltirish maqsadida keng ko'lamli islohotlar, rekonstruksiya ishlar amalga oshirilmoqda. Surxon elining so'lim va betakror tabiati, musaffo havosi, shifobaxsh zilol suvidan baxramand bo'lmagan kishi bo'lmasa kerak, albatta. Ana shunday so'lim go'shalardan biri shubhasiz - G'o'rimbuloq tabiiy bulog'idir. Bulog o'zining shifobaxsh xususiyati, tarkibida turli minerallar erigan holatda uchrashi bilan ajralib turadi. Undan turli kasalliklarni davolashda samarali foydalanib kelinmoqda. Shuningdek, Teshiktosh g'ori va Machay g'ori, Kampirtepa arxeologik yodgorligi, Sherobod tumanidagi Tillabuloq va Arrabuloq arxeologik yodgorliklarini muhofaza etish bilan birga turizm maqsadida samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Rekreatsion resurslardan istiqbolli foydalanish qo'riqxonada ekoturizmni ja'dal rivojlantirish uchun yetarli shart - sharoitlar yaratib berish talab etiladi. Ishning maqsadi va vazifalari: Surxon davlat qo'riqxonasining noyob tabiiy landshaftlarini asrab - avaylash va muhofaza etish; Rekreatsion resurslaridan samarali foydalanish istiqbollarni yaratish ishning asosiy maqsadi hisoblanadi.

Ma'lumki, Surxon davlat qo'riqxonasi Ko'hitang va qisman Hisor tog' tizmalarining tabiiy landshaftlarini va tog' ekotizimlarini saqlash maqsadida tashkil etilgan. Mazkur qo'riqxonada Pomir - Oloy tog' tizmiga kiradigan Hisor tizmasining janubi - g'arbiy qismi hisoblangan Ko'hitang tizmasining sharqiy yonbag'rida joylashgan. Ko'hitang tizmasi O'zbekiston va Turkmaniston davlatlari hududida joylashgan. Boysuntog'ning janubiy davomi hisoblanadi. Ma'muriy jihatdan Surxondaryo viloyati Sherobod tumani hududiga qarashli. Qo'riqxonada hududi shimoldan Tangidara soyi bilan chegaralanadi. Sharqiy chegarasi Xatak, Xo'jankon, Qizilolma, Shalqon, Kampirtepa, Sherjon va Vandob qishloqlari bilan, janubiy hududi Xo'jaykon tuz koni bilan tutashib ketgan. Ko'hitang tizmasining

gʻarbiy yonbagʻri Turkmaniston Respublikasi hududi boʻlib, Koytendag umumiy maydoni 27139 ga, qoʻriqxonasi joylashgan. Surxon davlat qoʻriqxonasining umumiy yer maydoni 24554 ga boʻlib, murakkab geomorfologik tuzilishga ega. Hudud chegarasining janubdan shimolga umumiy uzunligi taxminan 70 km ni tashkil etadi va dengiz sathidan 850-3137 m balandlikda joylashgan. Oʻrtacha suvayirich balandligi shimolda (Xatak boʻlimi) 2682 m, markaziy qismida 3137 m (Kampirtepa boʻlimining Ayri bobo choʻqqisi) hamda janubiy qismida 2361 m ni (Vandob boʻlimi) tashkil etadi. Yer yuzasi geologik tuzilishida mezozoy - kaynozoy davr yotqiziqlarida karst jarayoni keng tarqalgan oʻralar, chuqur daralar, tokcha va gʻorlar uchraydi. Koʻhitang togʻining janubi - gʻarbiy qismida tashkil qilingan Surxon davlat togʻ - oʻrmon qoʻriqxonasi Koʻhitang tizmasidagi togʻ ekotizimlari va archa komplekslarini muhofaza qilish uchun yaratilgan noyob qoʻriqxonasi hisoblanadi. Koʻhitang tizmasi dengiz sathidan (850-3157) m balandlikda joylashgan, gidrologik tarmoqqa ega, katta - kichik soylarga boy, Laylakon, Qizilolmasoy kabi yirik daryolari ham bor.

Qoʻriqxonaning diqqatga sazovor boʻlgan sayyohlik obyektlari orasida Zarautkamar arxeologik yodgorligi, Zulf - Kifl maqbarasi, Gʻoʻrimbuloq tabiiy bulogʻi, Teshiktosh gʻori va Machay gʻorlari, Kampirtepa arxeologik yodgorligi, Tillabuloq va Arrabuloq yodgorliklari, sermanzara togʻ qishloqlari va yaylovlarni uchratishimiz mumkin. Togʻlar oʻzining shifobaxsh tabiati, ajoyibu gʻaroyib, sirli moʻjizalari bilan insonlarni hayratda qoldirishni davom etaveradi. Ana shunday soʻlim goʻshalaridan biri shubhasiz, Surxon togʻ - oʻrmon davlat qoʻriqxonasidir. Hozirda qoʻriqxonaning rekreatsion resurslaridan samarali foydalanishning istiqbolli rejalari tuzilgan va keng islohotlar olib borilmoqda. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-2019 yillarda Surxondaryo viloyatida turizmining kompleks rivojlantirish chora tadbirlari, 2019- yil 20 martdagi PQ 4247 - sonli, "Qoʻriqlanadigan tabiat hududlari sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish" toʻgʻrisidagi qaroriga muvofiq qoʻriqxonaning turizm salohiyatini rivojlantirish rejalari belgilab berildi. Shu bilan bir qatorda qoʻriqxonasi hududida turizmning jaʼdal rivojlantirish uchun amalga oshirilishi zarur boʻlgan tashkiliy ishlar quyidagilardan iborat.

Xulosa:

Amalga oshirilishi belgilab berilgan vazifalar kelgusida qo‘riqxonada turizmning jadal rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar eshigini ochib beradi. Xulosa qilib aytganda, Surxon davlat qo‘riqxonasida ekoturizm salohiyatini rivojlantirish masalalariga alohida e‘tibor berilishi lozim. Eng avvalo, turistlarning go‘zal tabiat bag‘rida erkin sayohat qilishlari uchun yetarli shartsharoitlar va servis xizmatini samarali tashkil etish talab etiladi. Qo‘riqxonalarining asosiy vazifasi ham tabiatning diqqatga sazovor qimmatli landshaftlarini jamiyat manfaatlari uchun saqlab qolishdan iborat. Qo‘riqxonalar oldiga kompleks va maxsus vazifalar qo‘yiladi. O‘zbekistondagi qo‘riqxonalarining ko‘pchiligi kompleks maqsadda barpo etilgan. Kompleks qo‘riqxonalarda, butun tabiiy hududiy komplekslar tabiiy holda muhofaza etiladi. Maxsus qo‘riqxonalarda esa ilmiy ahamiyatga ega bo‘lgan ayrim obyektlariga muhofaza etiladi. Surxon davlat qo‘riqxonasi ham kompleks maqsadda tashkil etilgan bo‘lib, o‘zida bir qancha muhim vazifalarni qamrab oladi. Qo‘riqxonada hududidagi turizm obyektlaridan rekreatsion maqsadda tizimli foydalanish yo‘lga qo‘yilgan. Qo‘riqxonada rekreatsiya va turizmni rivojlantirish uchun yetarli rekreatsion resurslar mavjud va ulardan to‘liq foydalanish quvvatini izchil tashkil etish uchun quyidagi amaliy vazifalar bajarilishi talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aberqulov Q.N., Hojimatov A.N., Rajabov N.R. Atrofmuhitni muhofaza qilish. – Toshkent: TDIU, 2003, 148-b.
2. Jumayev T.J., Hoshimov Z.Y., Ro‘ziyev O.A. Ekologik menejment. – Toshkent, 2004. 111-b.
3. Ibodullayev N. O‘zbekistonning turistik resurslari. Samarqand, 2008, 142-b,
4. Islomova R.A. Ekologik turizmni rivojlantirish muammolari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2014, 131-b.
5. S.Tursunov, T.Pardayev, A.Qurbonov, N.Tursunov, „O‘zbekiston tarixi va madaniyati - Surxondaryo etnografiyasi“
6. D.Jo‘rayeva, „Surxondaryodagi muqaddas ziyoratgohlar tarixi va ularning aholi diniy-ma‘naviy hayotidagi o‘rni, Toshkent 2009 “